

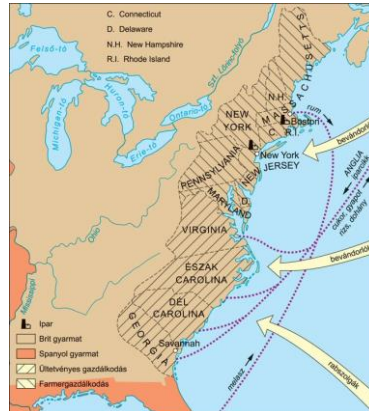
## Az USA kialakulása, alkotmánya, nagyhatalommá válása

### Észak-Amerika gyarmatosítása:

- az amerikai kontinens északi részét a XVI. században a **spanyolok** dél felől, a **franciák** észak felől kezdték birtokba venni.
- Az **angolok** → Atlanti partok mentén (Virginia, 1607) és **hollandok**

A brit szigetekről politikai és vallási okokból jórészt **puritán** csoportok érkeztek, magukkal hozva az **önigazgatás** igényét és gyakorlatát.

A **telepesek** → állandó harcban álltak a természettel és a bennszülöttekkel, az indiánokkal (→ számuk gyorsan fogyatkozott)



### A tizenhárom gyarmat:

A bevándorlók által létrehozott települések és kolóniák a XVII. század végén **Angliától csak lazán függő gyarmatokká (13)** egyesültek. A gyarmatok önálló törvényhozó testületeket alakítottak ki.

A gyarmatok → kezdetben jó viszony az anyaországgal.

→ bekapcsolódtak a brit gyarmati kereskedelembe

→ növelte az egymásra utaltságot (Anglia + gyarmatok) a **francia jelenlét** (Szent Lőrinc-folyó mentén).

DE!!! A hétéves háború (1756-63) után ez megszűnt => az angolok győzelmük (Kanada is angol gyarmat lett) után hozzáálltak, hogy megszervezzék a térség **védelmét és igazgatását** => ennek **költségeit** a gyarmatokkal kívánták megfizettetni => **adókat növelték**, a **gyarmati önigazgatást vissza akarták szorítani**, **vámokat** vezettek be, továbbá több felesleges és végrehajthatatlan intézkedés (beszállásolási törvény, szabad földfoglalás betiltása nyugaton).

↓  
egységbe kovácsolták a különböző érdekű

gyarmatokat → megtagadták az adók, illetékek fizetését, **bojkottálták az angol árukat**.

1766: a New York-i gyarmatok kongresszusán követelik az adók eltörlését és kijelentik: „**Képviselet nélkül nincs adózás.**”, vagyis saját törvényhozóik kivételével senki semmilyen adót nem vethet ki rájuk.

**1770-ben a „bostoni mészárlás”** → az angol katonák tüzet nyitottak a fegyvertelen tüntetők tömegére.

Anglia meghátrált, visszavonva szinte az összes adót és vámot, kivéve a teavámot, mintegy az anyaország hatalmát hivatva demonstrálni.

**1773**-ban Samuel Adams és társai indiánoknak öltözve a bostoni kikötőben lévő Kelet-indiai Társaság három hajójáról a tengerbe dobálta a tearakományt (**„bostoni teadélután**). Anglia hadihajókat vezényelt Boston ellen.



## Az amerikai függetlenségi háború:

**1774:** a 13 gyarmat képviselője összegyűlt **Philadelphiában**, kinyilvánították a kényszerítő rendelkezések törvénytelenységét és a gyarmatok jogát az önálló törvényhozásra, szövetségre léptek egymással, mely átvette a gyarmatok irányítását.

**1775**-ben egy Boston közeli kisvárosban eldőrdültek az **első lövések: kitört a függetlenségi háború.**

**1776. július 4-én** → a kongresszuson elfogadták a Thomas **Jeffersonnak** Benjamin **Franklin** és John **Adams** segítségével megfogalmazott **Függetlenségi Nyilatkozatát**, mely kinyilvánította a 13 gyarmat függetlenségét, és a **felvilágosodás eszméit** követve az emberi és a polgári **szabadságjogokat** és a **képviselési kormányzat** szükségességét.

A második Kontinentális Kongresszus Philadelphiában megszavazta a hadba lépést, a seregek élére pedig **George Washington** állította. Kezdetben a brit reguláris haderő győzelmeket aratott.



**1777:** **Saratoga** → az első jelentős győzelem

1778-ban Franciaország, Spanyolország és Hollandia beavatkoztak a gyarmatok oldalán.

**1781:** **Yorktown** → döntő győzelem

**1783:** Versailles → békekötés: III. György angol király elismerte az USA-t.

Az USA első elnöke **George Washington** lett.

## Az USA alkotmánya:

(Olyan alaptörvényt jelent, amelyben az állam önmagát korlátozva biztosítja polgárai számára az alapvető jogokat, megszabja a hatalom gyakorlásának törvényes kereteit és szervezetét. Nemcsak deklarálja, hanem garantálja is az alapvető jogok érvényesülését.)

Az USA alkotmányának törzsszövege megváltoztathatatlan, csupán ún. **alkotmánykiegészítéseket** lehet szigorú feltételekkel hozzáfűzni.

**1787:** Philadelphia → Alkotmányozó Gyűlés megalkotta az Egyesült Államok alaptörvényeit és alkotmányát. A Függetlenségi Nyilatkozat szellemében rögzítették az emberi szabadságjogokat, illetve a **képviselési rendszeren alapuló, a hatalmi ágakat megosztó** államberendezkedést.



**erős központi kormányhatalommal rendelkező szövetségi köztársaság**  
(**föderatív, prezidenciális** rendszer)

Szövetségi hatáskörbe tartozik: pénzügyek, hadügyek, külügyek

1) A **törvényhozó hatalom** → a **kétkamarás kongresszus**. A **képviselőház**at kétéves időtartamra választják mindazon polgárok, akik a maguk tagállamában választójoggal rendelkeznek (választójog feltételei: állampolgárság, helyben lakás, legalább 21 éves szabad, fehér férfiak választhattak, vagyoni és műveltségi **cenzus**)

[1870: 15. alkotmánykiegészítés → kimondta, hogy fajra, bőrszínre vagy korábbi szolgaságra tekintettel egyetlen állam sem vonhatja meg vagy korlátozhatja polgárainak választójogát.

1920-ban a **nők** számára is biztosították a választójogot (19. alkotmánykiegészítés). 1971 óta a **18. életévüket betöltött** – ám a legtöbb tagállamban még nem nagykorú – állampolgároktól sem tagadható meg a választójog, legalábbis az életkorra történő hivatkozással (26. alkotmánykiegészítés).]

Csak olyan, **huszonötödik életévét** betöltött személy választható képviselővé (passzív választójog), aki legalább **hét éve amerikai állampolgár**, és abban az államban lakik, ahol jelölteti magát.

a) A **képviselőházba** az egyes államok **lakosságuk lélekszámának arányában** delegálnak képviselőket.

b) A **szenátus**ban kétévente kerül sor a szenátus egyharmadának „frissítésére” => kétévenként részben megváltozik a szenátus összetétele.

[Az eredeti szabályozás értelmében a tagállamok törvényhozásainak a joga volt, hogy **két-két szenátort** válasszanak a szövetségi kongresszus felsőházába. Az 1913. évi 17. alkotmánykiegészítés mondta ki, hogy a törvényhozás felsőházát is a nép választja, továbbra is hat évre.]

2) **Végrehajtó hatalom**: az **elnökválasztás ún. elektori rendszerben** zajlik, a lakosság tehát nem közvetlenül adja le voksát az elnökjelöltre, hanem elektorokat, vagyis „elnökválasztókat” választ. Egy államnak annyi elektora van, amennyi a képviselőinek és a szenátorainak száma összesen.

(A kissé erőltetettnek tűnő megoldás oka az volt, hogy az alapító atyák egy politikában jártas csoportra szerették volna bízni az USA elnökének megválasztását. Meggyőződésük szerint az akkori amerikai lakosság még nem volt kellően tájékozott ahhoz, hogy döntést hozzon, ráadásul fennállt annak a veszélye, hogy mindenki a maga tagállamából származó jelöltre szavaz, aminek eredményeképpen az elnök aligha lehetett volna az egész unió megszemélyesítője.)

Az USA elnöke olyan **Amerikában született állampolgár** lehet, aki legalább **35 éves, és legalább 14 éve az Egyesült Államokban él.**

(Eredetileg nem korlátozták, hogy egy embert hányszor lehet elnökké választani, Franklin Delano Rooseveltet négyszer választották az USA elnökévé. Nem konkrétan Rooseveltt személye, hanem az elvileg korlátlan ideig betölthető elnöki funkció veszélyei miatt döntött úgy a kongresszus ezután, hogy két periódusnál tovább senki ne lehessen elnök az Egyesült Államokban.)

Az elnök **főparancsnoka** az USA fegyveres erőinek. Joga, de egyben kötelessége is **javaslatot tenni a szükséges törvények meghozatalára**, legfontosabb kötelezettsége **gondoskodni az USA törvényeinek betartásáról.**

3) **Bírói hatalom**: a **szövetségi bírakat** az USA elnöke nevezi ki a szenátus jóváhagyásával, és addig maradnak hivatalban, amíg „megfelelően” látják el feladatukat. A **Legfelsőbb Bíróságnak** nyolc tagja és egy elnöke van.

Az USA alkotmányának megszüvegezésekor az **alapító atyák** tartották magukat az elsődleges célhoz, a konföderációhoz képest „tökéletesebb unió” megteremtéséhez. Ezért a törzsszövegben a **hatalom megosztását, a szövetségi állam működését és tagállamokhoz való viszonyát** szabályozták. Az emberi jogok kérdését különválasztották a fő alkotmányszövegtől, és úgy döntöttek, hogy azt **alkotmánykiegészítés** formájában csatolják a dokumentumhoz.



- Az eredetileg tervezett 12 kiegészítő cikkely közül **tízet fogadtak el**, amelyek 1791-ben léptek hatályba. Tartalmazza az **amerikai polgárok legfontosabb jogait és mentességeit.**

- Az **1. alkotmánykiegészítés** megtiltja a kongresszus számára a **vallásszabadságnak, a szólás- és sajtószabadságnak, a békés gyülekezés jogának és a panaszjognak** a csorbítását.

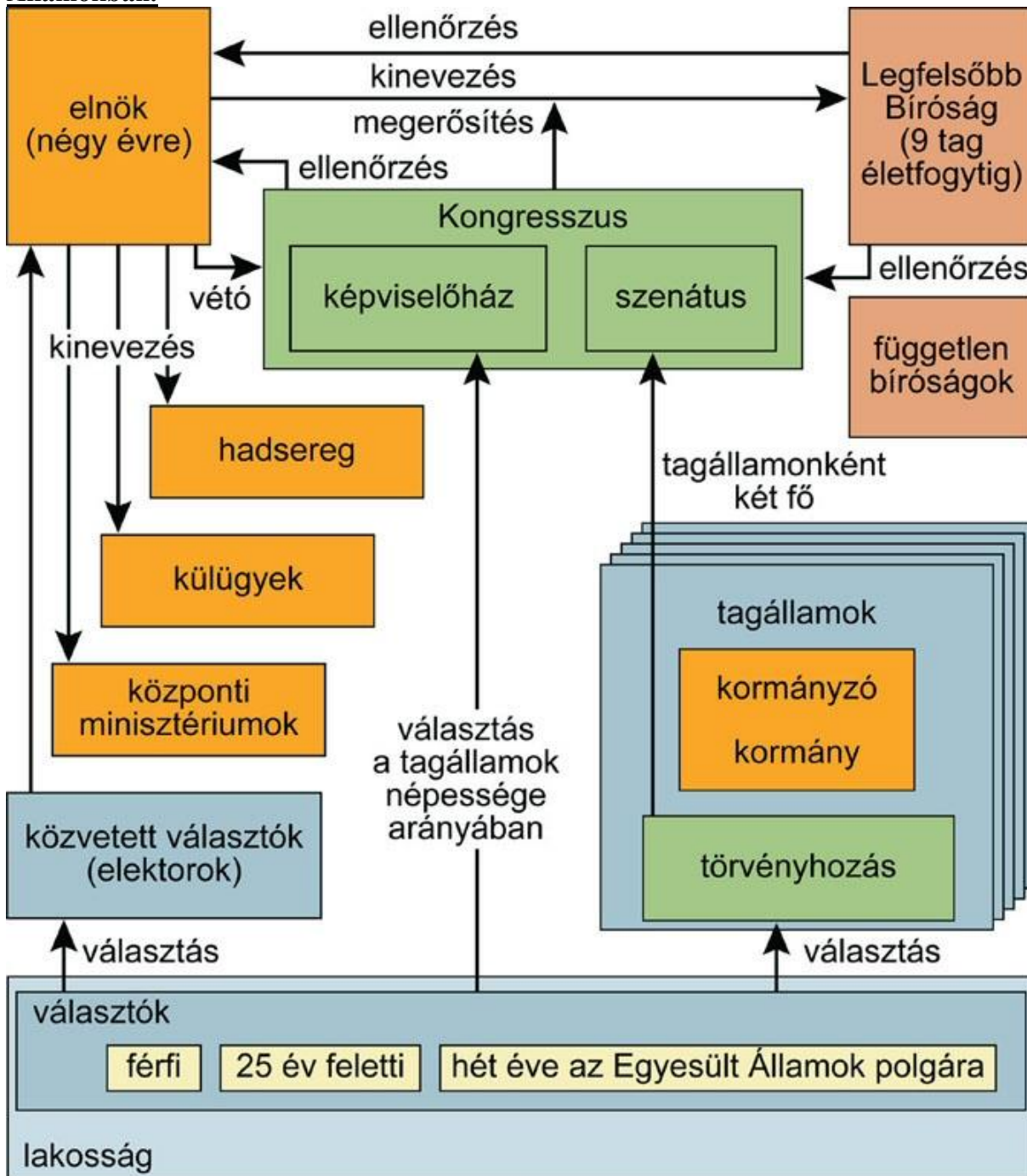
(A 2. alkotmánykiegészítés foglalja magában a fegyvertartás és fegyverviselés jogát, amelyet azzal indokol, hogy a szabad állam biztonságához jól képzett és szervezett milíciát kell fenntartani, azaz célszerű, ha az állampolgár tudja, hogyan védje meg magát. A 3. alkotmánykiegészítés kimondja, hogy békeidőben civil lakost nem lehet arra kényszeríteni, hogy katonákat elszállásoljon, és háború idején is csak a kongresszus rendelhet el törvényben beszállásolást. A 4–8. alkotmánykiegészítések különböző biztosítékokat sorolnak fel a büntető- vagy általában a bírói eljárásban → Senkit nem lehet megfelelő törvényes eljárás nélkül életétől, szabadságától, tulajdonától megfosztani, közcélokra történő kisajátításra pedig csak igazságos kártalanítás ellenében kerülhet sor. Mindenkinek joga van elfogulatlan esküdtszék előtt számot adni tetteről. Az egyes államokra van bízva, hogy elismerik-e a halálbüntetést, viszont alkotmánysértést követnek el, ha annak végrehajtási formája az elítélt számára indokolatlanul hosszú szenvedést okoz)

Az amerikai politikai és jogi gondolkodás felismerte, hogy önmagában a szervezeti elkülönülés nem jelenti a hatalommegosztás tényleges érvényesülését, és bármilyen garanciákkal bátyázzák is körül az egyes hatalmi ágak önállóságát, valamelyik mindenképpen a többi fölé kerekedik. Ezért alakult ki az USA-ban egy kölcsönhatás és együtthatás az egyes alapintézmények között, amelyet a **fékek és ellensúlyok** rendszerének szoktak nevezni. Ez azt jelenti, hogy **mindegyik hatalmi ágnak megvannak az eszközei a többi megfékezésére**, vagyis **nincs olyan tényezője az amerikai államnak, amely a többi fölé kerekedhetne vagy önkényeskedhetne.**

(A képviselőház például jelentős szerepet kapott az alapító atyáktól a közjogi felelősségre vonási eljárás lefolytatásában. A képviselőház ugyanis a vádhatóság a köztisztviselők hivatalukhoz méltatlan magatartása miatt indított eljárások során. Ez alól az Egyesült Államok elnöke sem élvez mentességet, sőt, ez az egyetlen procedura, ahol felelősségét hivatali ideje alatt ki lehet mondani. Ebben az eljárásban a szenátus játssza a bíróság szerepét.)

Az **elnök** bizonyos mértékig **megvétőzhatja a kongresszus döntéseit**. A kongresszus alakítja ki a bírósági szervezetet, a **bíróságok** azonban **normakontrollt gyakorolhatnak** a kongresszus által hozott törvények felett. Az elnök nevezi ki a bírákat, s a **bíróság** természetesen a **végrehajtó hatalom intézkedéseit is felülvizsgálhatja**.

A **fékek és ellensúlyok rendszere**, szorosan kapcsolódva a **hatalom megosztásához** és a **hatalmi ágak elkülönüléséhez**, az amerikai demokrácia fontos alappilléreként **garantálja** – és ez volt az alapító atyák elsődleges szándéka –, hogy **soha ne jöhessen létre önkényuralmi rendszer az Amerikai Egyesült Államokban**.



### Az USA terjeszkedése:

A francia forradalom idején → USA semleges maradt, s az európai hatalmak lekötöttségét területi terjeszkedésre használta fel.

1803-ban megvásárolták Napóleontól Louisiana-t, 1819-ben Spanyolországtól Floridát. Kanadát sikertelenül próbálták elragadni Nagy-Britanniától, de 1846-ban megszerzik Oregont /ÉK/, Mexikótól pedig Texas-t 1845-ben és Kaliforniát ill. a Sziklás-hegységet 1848-ban.

Korlátlanul befogadták az európai demográfiai robbanás nyomán beözönlő munkaerőt.

Az **ipari forr.** itt is kibontakozott.

### Észak és Dél ellentéte:

Az ipari vállalkozásban és a **farmergazdálkodásban** érdekelt **Észak**, valamint az **ültetvényes, rabszolgatartó Dél** között az 1850-es évekre egyre élesebb **ellentétek** alakultak ki. Az észak-amerikai iparvállalatok érdekében az állt, hogy **vámokkal** védjék a belső piacot, kizárva ezzel Európát a versenyből, miközben a Dél biztosította az olcsó nyersanyagot és a felvevőpiacot. Ez azonban sértette a déliek érdekeit.

A másik jelentős ellentét a két fél között a nyugaton újonnan megszerzett földek jelentették: a farmerek kis parcellák, a déliek nagy ültetvények kialakítását akarták. A kérdés elsősorban **egy-egy új állam felvételek** került előtérbe. Az ellentétek megoldását 1820-ban, Missouri felvételekor kompromisszummal odázták el /a 36°30' szélességi körtől D-re engedélyezték a rabszolgatartást/.

A **rabszolgaság** intézményét azonban a lakosság jelentős része ellenezte. (Abolicionizmus: feketék felszabadítását célul kitűző mozgalom.)

### Az amerikai polgárháború:

Kansas állam felvételekor a **Missouri-kompromisszum nem valósulhatott meg**. A terület hovatarozása miatt polgárháború tört ki.

Az északiak létrehozták a Republikánus Pártot, mely a rabszolgák felszabadítását, védvámok bevezetését és a szabad földfoglalást tűzte zászlajára. Az 1860-as választásokon a republikánus Abraham **Lincoln** került az elnöki székbe. Győzelme után 11 déli állam kilépett az Unióból, s megalakította független államát, a **Konföderált Amerikai Államokat**. Lincoln nem fogadta el a kiválást, mire a déliek hadat üzentek (**1861-65**).

Észak ember- és hadianyagban való nyomasztó fölényét a déliek zseniális tisztikara ellensúlyozta. Az elhúzódó háborúban lassan az északiak fölénye érvényesült. 1863-ban Gettysburgnál az uniós seregek megállították Lee tábornok csapatait, míg az északi Grant és Sherman tábornok seregei tovább nyomultak Dél felé. Az uniós blokádnak is ekkor zárta körül a Konföderációt. Végül Lee a kilátástalanná váló helyzetben Grant tábornok előtt Richmondnál letette a fegyvert.

Lincoln a tömegek megnyerése érdekében 1862-ben kiadta a **telepítési törvényt**, mely lehetővé tette, hogy minden amerikai állampolgár egy legfeljebb 113 holdas parcellát hasítson ki a szabad földekből. **A fekete rabszolgák 1863-ban szabadultak fel elnöki rendelettel.**

### Az USA világpolitikai tényezővé válása

A XIX. század második felére → USA akkora hasznot látott Kubában, hogy meg akart szabadulni a gyarmatosító spanyoloktól.

A háború 1898 tört ki és elsöprő amerikai sikerek után a **párizsi békével** ill. **Kuba függetlenedésével** ért véget: valójában Kuba az USA legszorosabb befolyása alá került.

**Alaszkát** az USA 1867-ben vásárolta meg Oroszországtól 7,2 millió dollárnyi aranyért. 1959-ben vált az Amerikai Egyesült Államok 49edik, utolsó tagállamává. Területe alapján a legnagyobb, lakosainak száma alapján azonban a harmadik legkisebb állam.

USA: a XIX. sz. végére a világ 1. gazdasági hatalma lett. Nem gyarmatokat akart szerezni, hanem gazdasági befolyást. (Pl. Kínában: „nyitott kapuk elve”)

Latin-Amerikában: gazdasági fölény birtokában nyert teret: Panama-csatorna megszerzése (1914).

Az USA XVIII. századi államszervezete

